



תוכנית לימוד לסמיכה לרבנות ללא היתר הוראה

מורנו" להחזיר עטרה ליושנה

סמיכה לרבנות ללא היתר הוראה

יחידה 9 בסדרת: תפילת הציבור

קריאת התורה – העלייה לתורה

יחידה מספר 18

ברוב קהילותינו נהוג שמעמידים בעל קורא, הקורא את התורה בקול, ומעלים אדם המברך את ברכות התורה. ביחידה זו נבין את שורש המנהג, התפתחותו, ואת מהותו של שני אלו.

העולה והקורא

מלשון המשנה והגמרא משמע כי העולה לתורה הוא גם הקורא בתורה (כפי שנהוג בכמה מן הקהילות גם בדורנו):

משנה מסכת מגילה פרק ד משנה א

הקורא את המגילה עומד ויושב קראה אחד קראה שנים יצאו

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כא עמוד ב

תנא: מה שאין כן בתורה. תנו רבנן: בתורה אחד קורא ואחד מתרגם, ובלבד שלא יהא אחד קורא ושנים מתרגמין

העולים היו קוראים את העלייה שיוחדה להם. יתרה מכך – במקור העולה ראשון היה מברך את הברכה הראשונה, והעולה אחרון היה מברך את ברכת הסיום. העולים שביניהם לא היו מברכים, אלא מסתפקים בברכותיהם של העולים הללו.

משנה מסכת מגילה פרק ד משנה א

הפותח והחותם בתורה מברך לפניו ולאחריה

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כא עמוד ב

אין פוחתין מהן ואין מוסיפין. תנא: הפותח מברך לפניו, והחותם מברך לאחריה. והאידינא דכולהו מברכי לפניו ולאחריה - היינו טעמא דתקינן רבנן: גזירה משום הנכנסין ומשום היוצאין

מכיוון שיתכן ויהיו אנשים שייכנסו ויצאו באמצע הקריאה, תיקנו שכל אחד מן העולים יברך לפניו ואחרי קריאתו.

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק יב הלכה ה

כל אחד ואחד מן הקורין פותח ספר תורה ומביט למקום שהוא קורא בו, ואחר כך אומר "ברכו את יי המבורך", וכל העם עונין "ברוך ה' המבורך לעולם ועד", וחוזר ומברך "ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ברוך אתה יי נותן התורה", וכל העם עונין "אמן", ואחר כך קורא עד שישלים לקרות, וגולל הספר, ומברך "ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר נתן לנו תורתו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו ברוך אתה יי נותן התורה"

ביחידה 16 בחנו את השאלה כיצד הקורא מוציא את הציבור ידי חובתו. האם על המשתתפים מוטלת חובת קריאה, ושמיעתם מהווה "שומע כעונה", או שחובתם היא לשמוע, או השמעה עבורם (לפי הסוברים שהחובה היא להשמיע את פסוקי התורה). עתה נעבור לפן אחר – היחס בין העולה והקורא.

העולה לתורה שאינו יודע את הקריאה

במשנה מופיע תקדים של התמודדות עם מצב בו מי שאמור לקרוא אינו בקי בנוסח:

משנה מסכת ביכורים פרק ג משנה ז

בראשונה כל מי שיודע לקרות קורא, וכל מי שאינו יודע לקרות מקרין אותו. נמנעו מלהביא. התקינו שיהו מקרין את מי שיודע ואת מי שאינו יודע

משנה זו עוסקת בהבאת הביכורים לבית המקדש. המצווה היא "וענית ואמרת לפני ה' אלוקיך ארמי אובד אבי" וכו'. היו אנשים שלא היו בקיאים בכך, והיו רגילים לסייע להם בקריאה. אך זה נתן תחושה לא נעימה של מעמדות והיררכיה בין הבקיאים לבין אלו שאינם בקיאים, ולכן שינו את הנוהל, ומאז מסייעים לקריאתם של כולם.

האם נכון ליישם את הדברים גם בהקשר של קריאת התורה?

תשובות רב נטרונאי גאון - ברודי אורח חיים סימן מב

הא דאמור רבנן: "בתורה אחד מתרגם ואחד קורא" - היכא דחיישינן לכיסופא למאן דלא ידע למקרי, מהו שיסייע אותו החזן, וכיצד יסייע, בקול גדול או בקול נמוך? כך ראינו: ... החזן מותר לסייע את הקורא ואת המתרגם ואת המפטיר, בין בקול גדול בין בקול נמוך, ואין בכך כלום רב נטרונאי אומר שאם העולה אינו יודע את הקריאה, ניתן להעמיד "חזן" לידו, שיסייע לו, בקול או בשקט (בכדי להקל על ההבנה, נקרא למי שמברך "העולה" ולמי שמקריא בקול רם "החזן"). גאונים אחרים התנגדו לחזן:

תשובות הגאונים החדשות - עמנואל (אופק) סימן לד

כה דבר הרב על חזן הקורא בשביל העולה: מה שעושים בני הדור, שקורא החזן ושותק העולה לקרות, אי נמי קרי בהדיה, לאו שפיר הוא, ולא נפיק ידי חובתיה אותו המברך על התורה בקריאת החזן, דלא אשכחן דבכי האי גונא יכיל איניש לשויי שליח.

ואף על גב דכתבינן לעיל בהלכות ספר תורה דהתירו רבואתא לסייע את הקורא בין בקול רם בין בקול נמוך, אָנן לֹא חזי לן לעניות דעתין שיוכל החזן לקרות בעבור העולה, כי איך יברך זה ויקרא זה? כשם שהוא עושה שליח לקריאה, יעשה נמי שליח לברכה!

... ואם תאמר: יקרא הקורא ויסייע אותו החזן בקול רם ויקראו שניהם יחד? הרי שנינו בפירוש במגילה: "קראוה שנים יצאו, תנא מה שאין כן בתורה", נמצאת למד שאסור הוא לעשות כלל, אבל אם אין העולה יודע לקרות בדקדוק יש על החזן לסייעו בלחש כאדם שלוחש באוזן חברו כדי שלא ישמעו הצבור ותטרד דעתם, דתרי קלי לא משתמעני

הגאון מתייחס למספר אפשרויות:

- א. החזן קורא והעולה שותק – המשמעות היא שהחזן הוא שליחו של העולה. ביחס לכך הגאון אומר שהשליחות איננה מועילה.
- ב. החזן יקרא יחד עם העולה – הגאון אוסר את זה, מכיוון שאי אפשר לשמוע שניים יחד.
- ג. החזן יקריא לעולה בלחש – את זאת הוא מתיר.

בפסקה השנייה הוא אומר שהוא לא מקבל את הפסק המתיר לסייע את הקורא "בין בקול רם בין בקול נמוך". משפט זה נשמע ממש כציטוט דברי רב נטרונאי. אך יש לחדד באיזה עניין הם חלוקים: א. שליחות – לכאורה רב נטרונאי מסכים, שהרי לא על כך הוא דיבר. ג. שהחזן יקרא בלחש – הם מסכימים שמותר. לכאורה הם חלוקים לגבי אפשרות ב, שהחזן יקרא בקול יחד עם העולה, בלבד.

מה יעשו אלו שאינם יודעים לקרוא, גם בעזרת החזן? הגאון ממשיך:

ואם תאמר: מה יעשה מי שאינו יודע לקרות בתורה? פטור הוא מלקרות בתורה, ואף אינו רשאי לעלות כלל, שהרי שנינו בתוספתא (מגילה פרק ג, י"ב) בני הכנסת שאין להם מי שיקרא אלא אחד – עומד וקורא ויושב, אפילו עד שבעה פעמים, ואלו היה אמת שיוכל אדם לקרות בשביל אחרים היה הדין שיעלו מבני הכנסת שאין להם מי שיקרא אלא שבעה ויקרא אחד בשביל כולם

ואם תאמר: איכא רבים שמתביישין מן הצבור! אית ליה למאנס נפשיה ולא להתבייש מן הציבור, כי אין הביישן למד.

התקנה היא שיהיו שלושה עולים בימי החול, ארבעה במועדים שאין בהם איסור מלאכה, חמישה בימים טובים, ששה ביום הכיפורים, ושבעה בשבת. התוספתא אומרת שאם רק אחד יודע את הקריאה הוא יעלה שבע פעמים ויקרא פעם אחר פעם. מדוע התוספתא איננה מציעה שיעלו אחרים והאחד יקרא עבורם? מכאן מוכיח הגאון שאי אפשר לעשות כך. העולה הוא הקורא. מי שיכול לקרוא עם מעט עזרה יעלה. מי שאינו מסוגל – לא יעלה. אם כך, לשיטתם אין זה נכון ליישם את ההלכה של מקרא ביכורים בקריאת התורה. הגאון מסיים בהבאת משנה זו ודחיית יישומה ביחס לקריאת התורה:

משנת בכורים: בראשונה כל מי שהוא יודע לקרות קורא, וכל מי שאינו יודע לקרות מקרים אותו, נמנעו מלהביא. התקינו שיהו מקרים את מי שיודע ואת מי שאינו יודע. ואין במשנת זו סיוע לחזן הקורא בשביל העולה, שמקרא

ביכורים חייב בו כל המביא, ולכך אי אפשר שלא יתוודה, וקריאת התורה אינה חובת כל אדם, ולכך לא יקרא אלא מי שידוע לקרות. ואפילו שם, הקראה היא אותו ולא קריאה בשבילו.

הגאון מעלה שתי הבחנות:

- א. אין בעיה הלכתית בכך שאדם לעולם לא יעלה לתורה. יש בעיה הלכתית בכך שאדם נמנע מהבאת ביכוריו, או הבאתם ללא הקריאה.
 - ב. גם במשנה שם אין מדובר על קריאה במקום המביא. הכהן מקריא אותו, כלומר – אומר לו מה לומר, ומביא הביכורים עונה אחריו (בהמשך נלמד מנהג המאמץ את הפתרון הזה).
- לסיכום שיטה זו: לפי הגאונים החזן אינו יכול לקרוא במקום העולה. העולה הוא הקורא והמקריא לציבור. רב נטרונאי מקל מעט יותר ואומר שמותר לחזן לקרוא בקול יחד עם העולה. מוסכם שהעולה הוא שאמור לקרוא בקול רם.

שיטה הפוכה מופיעה בתוספות בשם רבינו תם:

תוספות מסכת בבא בתרא דף טו עמוד א

נראה לר"ת דכל התורה כולה נמי אחד קורא, כדתנן במגילה: קראוה שנים יצאו, ואמר בגמרא תנא מה שאין כן בתורה ... ומה שנוהגים עתה לקרוא שניים בכל התורה, אומר ר"ת: כדי שלא יתבייש מי שאינו יודע לקרות בעצמו, כענין שמצינו במסכת ביכורים וכו'.

הגאונים אומרים שאין לשניים לקרוא יחד, כפי שנשמע במסכת מגילה. ואין להתיר להקריא למישהו כמו שתקינו בביכורים. נראה שר"ת מסכים עם העיקרון הראשון, אך אומר שההלכה שנאמרה ביחס לביכורים, לא לבייש את מי שאינו יודע, נכונה גם ביחס לקריאת התורה. בדיעבד, בכדי לא לבייש את מי שאינו יודע, החזן והעולה קוראים יחד.

הרא"ש מביא את הדברים וחולק עליהם, ומסביר את התפתחות המנהג באופן שונה:

רא"ש מסכת מגילה פרק ג סימן א

בתורה אין קורא אלא אחד, אותו שעומד לקרות בתורה, ואין שליח צבור קורא עמו. ומה שנהגו האידנא ששליח צבור קורא, היינו שלא לבייש את מי שאינו יודע לקרות כדתנן גבי בכורים ... ואין הדמיון נראה לי, דהתם נמנעו מלהביא בכורים ועברו על מה שכתוב בתורה, אבל הכא בקיאתן יקראו, והאחרים ימנעו, ומחמת הבושה יתנו לב ללמוד הפרשה! אלא נראה הטעם לפי שאין הכל בקיאתן בטעמי הקריאה, ואין צבור יוצאין בקריאתו, והוא בעיניו כידוע, ואם לא יקראוהו בתורה אתי לאינצויי עם ש"ץ. לכך התקינו שיקרא שליח צבור שהוא בקי בקריאה. ומכל מקום גם העומד לקרות יקרא בנחת ובדקדוק עם שליח צבור, שלא תהא ברכה לבטלה, ואותו שאינו יודע לקרות אין ראוי שיקראהו שליח צבור, והוא ברכה לבטלה, ולא מסתבר שהוא יברך על קריאת שליח צבור.

הרא"ש אומר שהמנהג שהתפתח נועד לפתור בעיה שונה לחלוטין. כפי שכתבו הגאונים, אם מישהו אינו יודע לקרוא, שלא יעלה. הבעיה היא שישנם אנשים שאינם יודעים לקרוא, אך אינם יודעים שאינם יודעים. העמידו חזן בכדי לסייע לאנשים הללו. ממנים אדם שאפשר לסמוך על קריאתו, ומעלים אדם שחושב שידוע לקרוא. החזן קורא בקול, והעולה קורא יחד עמו, בשקט. אם העולה מברך ואינו קורא, זו ברכה לבטלה. שיטה זו מעניינת. יוצא שהעולה מברך על הקריאה הפרטית שלו (כפי שאומר הרא"ש – אחרת זו ברכה לבטלה), אך החזן מקריא בקול כדי שהציבור ישמעו. (יש מקום לבחון את היחס בין הנאמר כאן לבין גבולות חובת היחידים לשמוע את הקריאה המתבצעת בציבור. האם ישנה חובה שתבצע קריאה, ואין בהכרח חובה שהנוכחים ישמעו? בהמשך נביא קושיה מקבילה של הגרש"ז וננסה לנתח את העניין).

עלו עד כה שלוש שיטות:

- א. גאונים: העולה הוא הקורא, בלבד. לחזן מותר רק לסייע (עדיף בשקט, יתכן שגם בקול).
 - ב. ר"ת: החזן והעולה קוראים בקול יחד, בכדי לא לבייש את העולים.
 - ג. רא"ש: החזן קורא בקול, והעולה קורא בשקט (ומברך על קריאה שקטה זו). כך אנו מוודאים שהשומעים שומעים קריאה מדויקת, ומאידיך מאפשרים גם לאלו שחושבים שהם יודעים לקרוא לעלות. מי שאינו יודע לקרוא, שלא יעלה.
- נראה שפוסקי אשכנז הלכו בדרכו של הרא"ש:

מרדכי מסכת שבת פרק יציאות השבת רמז רלה

... למחר מסייע את השבעה הקוראים בניקודה ובטעמיה ובלחש דווקא, אבל לא בקול רם ... וגם מכאן דקדק הרב רבינו שמואל מבונבערק [רמז רלו] שאין לומר בקול רם עם שליח ציבור, והכי אמרינן במגילה "אין שנים קורין בתורה", ומה שהחזן קורא בתורה ראייה מפרק בתרא דמס' בכורים [דף מ"ז] התקינו להקרות יודע ולשאינו יודע כדי שלא לבייש את שאינו יודע

התהפכו היוצרות! הגאונים אומרים שאין למסייע לקרוא בקול, מפני שהקהל צריכים לשמוע את העולה. ר"ת אומר שויתרנו על קיום הלכה זו בכדי שכולם יוכלו לעלות לתורה. באשכנז נוצר מצב הפוך – אומרים לעולה לא לקרוא בקול, כדי שלא יהיו שני קולות! האגור (מתלמידי המהרי"ל והמהרי"ק, מגדולי גרמניה, פחות או יותר מקביל לרמ"א) מעיר על כך:

ספר האגור הלכות קריאת ספר תורה סימן קצ

יש לחזן לסייע לקורא בתורה בנחת ולא בקול רם כדברי הגאונים ... ואני המחבר ראיתי באשכנז עושים ההפך, שהחזן קורא בקול רם והקורא קורא בלחש. כי לפעמים יקרא עם הארץ שאינו יודע לקרות שלא יטעה אפילו במסייעין אותו. אבל כשהחזן קורא בקול רם קורא אחריו מלה במלה ואינו טועה וזהו מנהג יפה

בכל המקורות עד כה נשמע שהעולה והחזן קוראים יחד. השאלה היא בעיקר מי בקול ומי בשקט. אך הבית יוסף לומד מהזוהר שאסור לעשות כך:

זוהר כרך ב (שמות) פרשת ויקהל דף רב עמוד א

מאן דקרי בספרא דאורייתא חד קרי וחד לשתוק, ואי תרי קראן באורייתא גרעי מהימנותא דלעילא בגין דחד קלא ודיבור כלא חד, כדין תרין קלין ותרין דבורין איהו גריעותא דמהימנותא, אלא דיהא קלא ודבור חד כמה דאצטריך בגין דיהא ההוא קלא וההוא דבור חד אסיר למקרי בספרא דאורייתא בר חד בלחודוי, וכולא צייתין ושתקין בגין דישמעון מלין מפומיה כאילו קבילו לה ההיא שעתא מטורא דסיני, ומאן דקרי באורייתא להוי חד קאים עליה ושתיק דלא ישתמע בר דבור חד בלחודוי לא תרין דבורין, לשון קדש חד וחד הוא ולא תרין דבורין ואי תרין משתכחין בס"ת גריעותא דרזא דמהימנותא איהו וגריעותא דיקר' דאורי' אשתכח בס"ת ובעי חד קלא

תרגום: מי שקורא בספר תורה, אחד קורא ואחד לשתק. ואם שנים קוראים בתורה, הם גורעים באמונה שלמעלה, משום שאחד קול ואחד דבור הכל אחד, אז שני קולות ושני דבורים זו גריעות האמונה. אלא שיהיה קול ודבור אחד כמו שצריך, כדי שיהיה אותו קול ואותו דבור אחד... אסור לקרוא בספר תורה, רק אחד לבדו, וכלם מקשיבים ושותקים, כדי שישמעו הדברים מפיו כאילו קבלו אותה באותה שעה מהר סיני. ומי שקורא בתורה, שיהיה אחד עומד עליו ושותק, שלא ישמע - רק דבור אחד לבדו ולא שני דבורים. לשון קדש אחת, ואחד הוא, ולא שני דבורים. ואם נמצאים שנים בספר תורה, זהו חסרון של סוד האמונה, וחסרון כבוד התורה נמצא בספר תורה. וצריך קול אחד, מתרגם אחד

לאור זאת, הבית יוסף מציע לדחות את דברי הראשונים:

בית יוסף אורח חיים סימן קמא סוף אות ב

כיון דלדברי הזוהר אסור לקרות אלא אחד לבד, ועכשיו שנהגו ששליח ציבור הוא הקורא, העולה אסור לקרות

אם דברנו על היפוך היוצרות, כאן הן מתהפכים כליל! התחלנו מתקנה שהקורא יסייע לעולה. אך בכדי לקיים את דברי הזהר, אומר הבית יוסף שהקורא יקרא והעולה לא יקרא כלל! אך הראשונים אומרים שעל העולה לקרוא, אחרת זו ברכה לבטלה. על כך מציע הבית יוסף:

אף על פי שלדברי הפוסקים צריך לקרות, ואם לא יקרא כתבו דהוי ברכה לבטלה –

- א. מאחר שלא נזכר זה בתלמוד בהדיא, לא שבקינן דברי הזוהר מפני דברי הפוסקים
- ב. ועוד דהא איכא למימר דכל שהעולה שומע מה ששליח ציבור קורא, ומכוון לבו לדבריו, הרי הוא כקורא, דשומע כעונה
- ג. ומיהו אפשר שאפילו לדברי הזוהר רשאי לקרות והוא שלא ישמע לאזניו

אפשרות ראשונה – אכן, ישנה מחלוקת בין הרא"ש ובין הזהר. במחלוקת שכזו יש לפסוק כזהר. לפיכך החזן יקרא והעולה יאזין.

אפשרות שנייה – מכיוון שהשומע כעונה, אם העולה מאזין לקריאתו של החזן, הרי זה נחשב כאילו הוא עצמו קרא (שהרי שמיעתו כאמירה).

אפשרות שלישית – העולה יקרא בלחש, יהגה בפיו באופן שאפילו אזניו לא ישמעו.

לפי האפשרות הראשונה, הבית יוסף מתעלם מהערת הרא"ש, שתהיה כאן ברכה לבטלה. באפשרויות השנייה והשלישית הבית יוסף מקבל את ההערה שיש כאן חשש ברכה לבטלה, אך מציע לכך פתרון שונה מפתרונו של הרא"ש. ביאורים אלו דורשים העמקה וחיידוד.

”שומע כעונה” בעלייה לתורה

הבנה זו דורשת ממנו להעמיק בגדרי "שומע כעונה", וביחס להבנות שעלו ביחידה 16. ביחידה 16 עסקנו בשאלה אם הציבור יוצא ידי חובת קריאת התורה על ידי שומע כעונה. כלומר, האחד קורא, ועל ידי השמיעה, כל אחד ואחד מהציבור נחשב כאילו קרא בעצמו. כפי שלמדנו, לפי רוב השיטות אין דרישה שייחשב שכל אחד ואחד מהציבור יקרא בעצמו, אלא האחד קורא עבור כולם, כפי שחקרנו שם – או בגלל שהמצווה היא לשמוע, או בגלל שהמצווה היא שמישהו מהציבור יקרא. מה שהבית יוסף אומר כאן הוא **שהקורא בעצמו** קורא על ידי שומע כעונה! בין אם נניח שהמצווה היא לשמוע, ובין אם היא להשמיע, הרי שמוטל על אדם אחד מתוך הציבור שיקרא עבורם. במקרה שלנו עומד האדם הזה, ומתברר שאינו מסוגל לקרוא. כיצד הוא יקרא? אומר הבית יוסף – על ידי שומע כעונה. על ידי כך שהוא שומע מישהו אחר קורא, הוא נחשב שומע כעונה, וכך הוא קורא עבור הציבור!

דבר זה מחדד לנו את היפוך היוצרות. תפקידו של העולה הוא להשמיע את הקריאה. יהא זאת באופן שהציבור ישמע, או שייחשב שהשמיע בציבור (או שהציבור השמיע, במקביל להבנות בתקיעת שופר שהוצגו שם). כך או כך, במקרה זה הבית יוסף מציע שבעל הקורא יוציא את הציבור ידי חובת ההשמעה על ידי מישהו אחר, והוא יצא בכך כשומע כעונה!

משמע שהתהליך הוא כך – העולה לתורה הוא הקורא בתורה עבור הציבור. קריאתו מתבצעת על ידי כך שמישהו אחר קורא והוא שומע אותו.

נשוב לשלושת ההבנות מיחידה 16:

לפי ההבנה שמוטל על כל הציבור לקרוא, באופן של שומע כעונה, כלל לא מובן מה הועלנו בכך שמישהו עלה לתורה. הציבור אינם שומעים אותו. הם שומעים את הקורא. מהו ההבדל בין שמיעתו כמענה של העולה לבין שמיעת הציבור את הקורא?

לפי ההבנה שמוטל על כל אחד לשמוע, הם שומעים את הקורא, לא את העולה. לכאורה צריכים לומר שהעולה קורא על ידי שמיעתו, והציבור שומעים את שמיעתו? לא ברור.

לפי ההבנה שמוטל על הציבור להשמיע ולהעמיד מישהו שיקרא את הפסוקים, לכאורה ניתן להסביר: אין מצווה שכל הציבור ישמעו. המצווה היא שהציבור יתאגדו, ומישהו יקרא. במקרה זה, ממנים אדם לקרוא. הוא אינו מסוגל לקרוא בעצמו, אז הוא קורא בעזרת מישהו אחר (כשומע כעונה! לא כקורא בעצמו!). ניתן להטיל דופי באופן הסבוך של אופן הקריאה הזאת, אך האופן בו הוא מוציא את הציבור ידי חובתו הוא קוהרנטי. הוא קורא עבור הציבור, גם אם עושה זאת בעזרת שומע כעונה.

הערה זו מתעצמת בקושיית הגרש"ז על הרא"ש, שעוד יותר שייכת ביחס לכיוון השלישי שהציע הבית יוסף לעיל:

הליכות שלמה הלכות תפילה, דבר הלכה פרק יב הערה ג

צ"ע איך צריך לכוון לצאת, אם במה שקורא בעצמו, אף על גב שאינו יודע את הטעמים וגם אינו בקי כל כך לדקדק בקריאתו, או בקריאתו היפה של הקורא. וגם עיקר העניין אינו מובן. דאי חיישינן שברכתו לבטלה, מה מרוויחים בכך שיקרא גם הוא לעצמו עם הקורא, הרי על לימוד תורה אין מברכים בכל פעם, אלא על קריאה בציבור, והוא הרי אינו קורא לציבור. ואטו מי שיש לו ספר תורה ושומע הקריאה מהקורא, האם יכול לברך מפני זה שהוא יש לו גם כן ספר תורה וקורא בה מילה במילה? וצ"ע

את הסבך של הגדרת השומע כעונה העלנו ביחס לאפשרות השנייה שמציע הבית יוסף ביישוב הזהר עם הרא"ש. ברם, גם האפשרות השלישית, האומרת לעולה לקרוא באופן שאפילו אזניו אינן שומעות, וגם הרא"ש עצמו, אינם חפים מקושיית מקבילות. הרא"ש אומר שעל העולה לקרוא את הפסוקים, בכדי למנוע ברכה לבטלה. אך לא מובן מה הרווחנו מכך שהעולה אומר את הפסוקים בלחש? נשוב על ההבנות – שומע כעונה של הציבור אין כאן, שהרי הציבור אינו שומע את העולה. שמיעה של הציבור אין כאן, כנ"ל.

לכאורה הדרך היחידה שניתן להבין היא כך: יש שני תנאים לקיום קריאת התורה של הציבור: א. שאדם יעמוד בקהל עם ויקרא מתוך ספר תורה. ב. שיהיו עשרה שישמעו את פסוקי התורה. אין הכרח ששני אלה ינבעו מאותו המקור. העולה לוחש לעצמו (ובהבנה השלישית של הבית יוסף – באופן שאפילו הוא לא

שומע!), ובכך מקיימים את החובה הראשונה. החזן קורא באופן שהציבור שומע, ובכך מקיימים את החובה השנייה.
 גם אחרי הסבר זה, מובן מדוע הגרש"ז נותר בצ"ע.
 (קושיות אלה אינן קשות על הגאונים ור"ת. הם אומרים שהעולה קורא בקול. הקושיה קשה על הרא"ש והזוהר).

בסוף דבריו, הבית יוסף מציג מנהג שונה, ואומר שיתכן ומנהג זה מסתדר אף הוא עם הזהר:

בית יוסף אורח חיים סימן קמא אות ב

בני רומניא נוהגים שהעולה הוא קורא בקול רם, כדי שלא לבייש את מי שאינו בקי בדקדוק הקריאה מעמידין מקרא אחד אצל העולה, והמקרא אומר כל תיבה ותיבה תחלה, ואחר כך אומרה הקורא ... ואף על פי שהנוהגים מנהג זה המקרא אומר התיבה בקול רם נראה דלא דמי למאי דאמרין לא יקראו שנים בקול רם דהתם שניהם מוציאים התיבה מפיהם בבת אחת, אבל הם כשהמקרא אומר התיבה העולה שותק וכשהעולה חוזר ואומר אותה המקרא שותק ולעולם אין שם אלא קול אחד לבד, מהאי טעמא אפשר שאפילו לדברי ספר הזוהר שפיר דמי המנהג הזה

הרמ"א עוד פחות מתרגש מן הקושיה, וסובר שאין סתירה בין הזהר לבין דברי הרא"ש:

דרכי משה הקצר אורח חיים סימן קמא אות ב

ולי נראה שאין הכרח בדברי הזוהר כלל יותר ממה שמוזכר במגילה דבתורה לא יקראו שנים, שפירשו הפוסקים דמייירי בקול רם משום דתרי קלי לא מישתמע, והוא הדין דדברי הזוהר מייירי בכהאי גוונא, ותדע שהרי בימי הזוהר לא נהגו מנהגא דידן שהשליח צבור היה קורא הכל, אלא העולה היה קורא כדין התלמוד, ולכך כתב שם דלא יקרא אחר עמו

לכאורה האפשרויות תלויות בשאלה מדוע הזוהר מורה ששניים לא יקראו יחד. האם זה נועד למנוע שמיעה של שני קולות, או שיש בעיה מהותית (ושמא – קבלית) יותר בקריאתם של שניים. ההצעות הללו, האחרון של הבית יוסף וכן של הרמ"א, לכאורה מניחים שמדובר בנושא "טכני" יותר של תרי קלי לא משתמע, בעוד שמשמע שהאפשרויות הראשונות שהציע הבית יוסף נועדו להתמודד עם בעיה מהותית-קבלית בקריאתם של שניים יחד.

נפקא מינות – מי שאינו יכול לקרוא או אינו יכול לראות

הרא"ש, בהתאם לשיטתו, אומר שמי שאינו יכול לקרוא, גם עם סיועו של אחר, אינו יכול לעלות ולברך. כמוכן שכל זאת מניח שהעולה קורא את הפסוקים בלחש עם החזן. הרא"ש מבהיר שאי אפשר להעלות לתורה אדם שאינו מסוגל לקרוא יחד עם הקורא:

שו"ת הרא"ש כלל ג סימן יב

ובור לקרות בתורה אין דבר הגון, כי מאחר שהוא מברך צריך שיקרא שלא תהא ברכה לבטלה. אמנם אם קורא עם החזן ויודע להבין ולחבר האותיות ולקרותם עם החזן מקרי שפיר קריאה. אבל שיברך הוא על מה שהחזן קורא והוא לא יקרא כלל לא יתכן כלל

שימו לב שאין די בכך שיחזור על דברי הקורא. הוא צריך "לחבר האותיות ולקרותם". ההלכה איננה "לומר" את הפסוקים, אלא לקרוא אותם:

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק יב הלכה ח

אסור לקרות שלא מן הכתב אפילו תיבה אחת

מהו הדין לפי הזוהר? לפי ההבנה שהעולה יוצא על ידי שמיעה בלבד, לכאורה אין זה משנה אם הוא אישית יודע לקרוא או לא.

יתרה מזו, אם העולה יוצא ידי חובה בשמיעה, לכאורה גם אין צורך שיראה את הספר כלל!

ספר מהרי"ל (מנהגים) הלכות קריאת התורה ד"ה [ג] נשאל

אמר מהרי"ל סג"ל קורין לתורה אפילו עם הארץ. וכן הסומא, ולא נהגינן כהרא"ש דפסק דהסומא לא יקרא

המהרי"ל אומר שאיננו פוסקים כרא"ש. הוא מסיק מכך שאין דרישה שהעולה יראה את הכתב. אם כך, ניתן להעלות לתורה עם הארץ, על אף שאינו יודע לקרוא, וסומא, על אף שאינו מסוגל לראות את ספר התורה! לכאורה דבריו מסתדרים עם ההבנה בזהר שהעולה יוצא ידי חובה כשמוע כעונה.

רבי יעקב עמדין (בנו של החכם צבי. כמעט ולא שימש במשרה רשמית כרב, מה שאפשר לו להביע דעות חריפות בנושאים רבים) מתנגד בחריפות להעלאת סומים לתורה:

שו"ת שאילת יעבץ חלק א סימן עה

שאלו ישאלו וכן התמו מקצת אנשים מהרואים והשומעים ממני שמחיתי (עם שבאמת לא מחיתי מתחלה להדיא, כמו שכתוב גוף המעשה בטופס המוצנע אצלי, אכן על המחשבה תפסו אותי, ולזה הנני בעצמי מצרפה למעשה. באשר אלמלי היה כחי יפה ודאי שהייתי מוחה ומעכב על ידי הנוהגים כן בלי ספק) בסומא שלא יעלה ויקרא בתורה המה ראו כן תמהו באמרם האחרונים ז"ל נמנו עליו והתירוהו.

(הוא מאריך בלשונו הפיוטית לטעון שכל הפוסקים דחו את דברי המהרי"ל. לאחר מכן הוא דן בשאלת שומע כעונה:)

נחזי אן מה שכתבו קצת גדולים מהאחרונים ז"ל להקל בדבר. ונדע שורש דבר נמצא בס. והנה הרואה יראה שכל עיקר סמיכתם על משענת קנה רצוף, במחילה מכבוד תורתם והם ז"ל יצאו לחלק ממה שאמרו רז"ל שומע כעונה. לכן דנו שנשתנה הדין לעת כזאת, שמנהגנו מקרין את הכל, ודבר זה אינו כדאי כלל, לעני"ד לא הועילו כלום. כי מה יתן או מה יוסיף לסומא אם יהא דינו כעונה. הלא אינו אלא עונה על פה אף על פי שבקי בו וקוראו כתקנו ... בציבור ובברכה, שלא נתקנה אלא על קריאה הגונה מתוך הכתב. ולכן אותה שאמרו דשומע כעונה. אינו מועיל כי אם לפקח הרואה בספר תורה ויכול הוא לקרות מתוכו שמקרין אותו. בזה אנו אומרים אם שומע ושותק ומכוון לקריאת הש"ץ שיוצא בזה כאילו קרא בפיו אף על פי ששתק, משום דקיימא לך שומע כעונה, שבאופן זה הרי הוא כעונה מתוך הספר תורה כדינו, לפיכך יוצא ידי חובה בשמיעה, מה שאין כן בסומא שאינו רואה כלום מתוך הכתב, למה תועיל לו השמיעה להתירו בדברים שבכתב על פה? ואם אמרו "שומע כעונה" לא אמרו "כקורא מתוך הכתב" ... אם בקורא אסור בעל פה, וכהסכמת כל הפוסקים שאסור לקרות שלא מתוך הכתב אפילו אות אחת. שומע שאין כוחו גדול כל כך, לא דין הוא שאסור לו לברך ולהוציא הציבור שלא מן הכתב? וזה מבואר מאד

היעב"ץ מעיר הערה משמעותית מאוד לגבי שומע כעונה. נחדד את דבריו:

"שומע כעונה" נאמר על מצבים בהם אדם אומר אמירה הדרושה לקיום מצווה מסוימת, והוא מכוון להוציא

אדם אחר השומע את האמירה הזו. ניתן להבין את המנגנון בשני אופנים עקרוניים:

א. אם המשמיע יצא ידי חובה, אף השומע יצא ידי חובה.

ב. השומע נחשב כאילו אמר את המילים שאמר המשמיע.

לפי האפשרות הראשונה, השומע יוצא ידי חובת המצווה. לפי האפשרות השנייה, נחשב שהשומע אמר את הדברים שאמר המשמיע, אך אם ישנם תנאים נוספים לקיום המצווה, יתכן ולא יצא ידי חובתו. לדוגמא: למדנו שברכת כהנים צריכה להאמר בקול רם. האם כהן יכול לצאת ידי חובת ברכת כהנים על ידי המנגנון של "שומע כעונה"? לפי האפשרות הראשונה אין סיבה שלא. לפי האפשרות השנייה, הכהן ששמע נחשב שאמר את המילים, אך לכאורה הוא לא אמר אותם בקול רם.

דוגמא משעשעת יותר נאמרת על קריאת עשרת בני המן במגילה. יש לקרוא את עשרת בני המן בנשימה אחת. אם שומעים מפי אחר, לפי האפשרות הראשונה יוצאים ידי חובה. אך לפי האפשרות השנייה, יתכן ויחשב שאמר את רשימת השמות, אך השומע לא ביצע את פעולת הנשימה האחת (יתכן זה הבסיס למנהג שהציבור קורא את עשרת בני המן לפני בעל הקריאה).

דוגמא מורכבת יותר קשורה למחלוקת שנגענו בה ביחידה 13 (עמודים 8-9). אדם העומד בתפילתו ושליח הציבור הגיע לקדושה. רש"י אומר שיעמוד במקום שנמצא בו, אפילו באמצע ברכה, ויאזין, וכך יצא ידי חובתו. בעלי התוספות אומרים שזה אסור, שהרי השומע הרי הוא כאומר את המילים, ואסור לדבר באמצע תפילת העמידה! לכאורה רש"י סובר שהשומע יוצא ידי חובת מצוותו על ידי השמיעה, למרות שאין בכך דיבור. לעומת בעלי התוספות המבינים שהשומע מדבר ממש.

(דוגמא זו מורכבת יותר מכיוון שלכאורה רש"י מסכים שאין בשמיעה קיום יתר התנאים, שהרי הוא מתמקד בעצם היציאה ידי חובה, ולא באופן הדיבור כלל, ויש לפלפל ואכמ"ל).

מקורות ועיון נוסף בחקירה זו מובאים בהרחבות.

❖ הרחבות – שומע כעונה

נשוב לדברי הבית יוסף המהרי"ל והיעב"ץ. הבית יוסף, לאור דברי הזוהר, אומר שהעולה יכול לעמוד בשתיקה ולשמוע את בעל הקורא, מפני שהשומע כעונה, אם כך נחשב שהעולה קרא יחד עם הקורא, על ידי שמיעת הפסוקים. המהרי"ל אמר שאם כך, אין מניעה להעלות בור או סומא לתורה, שהרי אין צורך שידבר או יראה את ספר התורה. הוא יברך, יעמוד בשתיקה, ויקרא על ידי השומע כעונה. היעב"ץ אומר שהמנגנון של שומע כעונה לא יועיל לנו להעלות סומא לתורה. הסומא שומע, ובכך אומר את הפסוקים. אך אמירה זו נעשית ללא ראיית הקלף כלל! אין אופן לקרוא לכך "קריאה". נשוב ונסדר את הדעות:

הרא"ש אומר שהעולה צריך לקרוא בפיו. הברכה היא על הקריאה בפועל, וה"שומע כעונה" לא עזר לנו, מפני שהעולה צריך לקרוא ולהגות בשפתיו.

הבית יוסף אומר שניתן להפעיל את המנגנון של "שומע כעונה" עבור בעל הקורא. אך חלקו באופן בו זה עובד:

המהרי"ל הבין באופן הראשון שהוצג לעיל. השומע יוצא ידי חובת מצוותו על ידי שמיעה זו. לכן אם בעל הקורא קורא, והסומא מאזין, נחשב שהסומא יצא ידי חובת מה שביצע הקורא. אם כך, הוא קרא. היעב"ץ הבין באופן השני. השומע נחשב שאמר את המילים ששמע. אך התנאי הבסיסי – שיקרא – לא התקיים! אדם שמתבונן במילים בתורה בעת שבעל הקורא קורא, ניתן לומר שמקיים את שני התנאים – הוא אומר את המילים (על ידי שומע כעונה) בעת שהוא קורא אותם בעיניו. אך אם הוא אינו רואה את הקלף, הוא נחשב אומר את המילים, אך אומר אותם בעל פה, ואי אפשר לצאת ידי חובת קריאת התורה בעל פה. יש לציין שלפי היעב"ץ תהיה בעיה להעלות בור מוחלט לתורה. אדם שאינו מכיר את הטעמים, את המילים וכדו', יוכל לעיין בספר התורה בעת שהוא שומע, וכך לקיים גם קריאה (בעיניו) וגם אמירה (על ידי השמיעה). אך אדם שאינו יודע לקרוא כלל, עיונו בספר בעת שאדם אחר אומר מה כתוב שם אינו קריאה! נשווה בנפשנו: כאשר אנו קוראים ספר לילד בן שנתיים, ומצביעים על המילים בעת הקריאה, לא יהיה זה נכון לומר שהילד קורא יחד עמנו. לכאורה הוא הדין באדם שאינו יודע לקרוא – עיונו בספר בעת שאדם קורא את המילים איננה קריאה.

הפסיקה

בפועל, בשולחן ערוך בסימן קל"ט נראה שמאד מחמיר. שימו לב שבסעיף ב' מדגיש שלהעלות לתורה את מי שאינו יודע לקרוא לבד זה דיעבד בלבד! וכן בסעיף ג', השולחן ערוך אומר שאין להעלות סומא, ואילו הרמ"א מביא את המנהג האשכנזי, המתיר:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות קריאת ספר תורה סימן קלט סעיף א

במקום שנהגו שהעולה עצמו קורא בקול רם, אם לא סידר תחלה הפרשה פעמים שלש בינו לבין עצמו, לא יעלה; ובמקום שהחזן קורא הוא צריך לסדר תחלה.

סעיף ב

מי שאינו יודע לקרות, צריך למחות בידו שלא יעלה לספר תורה; ואם צריכים לזה שאינו יודע לקרות, לפי שהוא כהן או לוי ואין שם אחר זולתו, אם כשיקרא לו שליח ציבור מלה במלה יודע לאומרה ולקרותה מן הכתב, יכול לעלות; ואם לאו, לא יעלה.

סעיף ג

.... סומא אינו קורא, לפי שאסור לקרות אפילו אות אחת שלא מן הכתב. ומהרי"ל כתב לעכשיו קולא סומא, כמו שאנו מקרין בתורה לעם הארץ

כאשר מתאר כיצד מתבצעת העליה, השולחן ערוך אינו מציג יתרון לקריאת העולה או שליח הציבור. כך או כך הוא מקבל את דברי הרא"ש, האומר שאם אינו קורא בקול יש בכך חשש ברכה לבטלה:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות קריאת ספר תורה סימן קמא סעיף ב

לא יקראו שנים, אלא העולה קורא ושליח ציבור שותק, או שליח ציבור קורא והעולה לא יקרא בקול רם; ומכל מקום צריך הוא לקרות עם שליח הציבור, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, אלא שצריך לקרות בנחת, שלא ישמיע לאזניו ואפילו משמיע לאזניו ליכא למיחש, דלא עדיף מתפילה

סעיף ג

ויש נוהגים להעמיד מי שמקרא לעולה מלה במלה, ואחר שגומר המקרא המלה אומרה העולה יש לברר את פסק הרמ"א. הרמ"א בסימן קל"ט מביא את מנהג מהרי"ל, משמע שדיינו בשומע כעונה בלבד.

ביאור הלכה סימן קמא סעיף ב * לבטלה

והנה לפי מה דפסק הרמ"א לעיל בסימן קל"ט סעיף ג, דנוהגין לקרות לסומא ועם הארץ אף שאינו יכול לקרות עם הש"ץ, ואם כן היה לו להגיה גם כאן דלדין אפילו אם אינו קורא עם הש"ץ שפיר דמי.

- א. ואפשר דסמך אדלעיל
- ב. ויותר נראה לומר דלא סמך הרמ"א אדברי מהרי"ל אלא לענין סומא ועם הארץ, דאם לא יקראום לעולם איכא כיסופא טובא, וגם אתו לאנצויי. אבל בנידון דידן, שהוא בקי בקריאה, בוודאי מחויב לומר עם הש"ץ, דהא כבר כתב בעצמו בדרכי משה שלא נראה לו דברי מהרי"ל אלא דברי כמה ראשונים דאם אינו יכול לקרות עם הש"ץ אין יכולין לקרותו לתורה.

הביאור הלכה מציע שתי אפשרויות להסברת מה שנראה כחוסר עקביות בדברי הרמ"א:

- א. יתכן ולא טרח להזכיר שנית שהקורא יכול לצאת ידי חובה בשמיעה בלבד, שהרי כתב זאת בסימן קל"ט כאשר התיר להעלות סומא ועם הארץ לתורה.
- ב. מעיקר הדין הרמ"א גם מסכים שעל העולה לקרוא יחד עם הקורא. אך נכון להקל בכך עבור אנשים שהאפשרות השנייה היא שלעולם לא יעלו לתורה.

❖ הרחבות – ברכה של אחד וקריאה של אחר בקריאת מגילה

קראו לו לעלות לתורה באמצע קריאת שמע

נפקא מינה מעניינת לשאלת שומע כעונה – מהו הדין אם מעלים לתורה אדם שאינו מסוגל לדבר באותה עת?

טור אורח חיים הלכות קריאת שמע סימן סו

כתב בעל המנהיג הקורא את שמע וקראו החזן לעמוד בתורה צריך לעמוד לקרות בתורה לכבוד התורה מק"ו מכבוד הבריות ויראתם שמפסיק בשבילם לעומתו הרשב"א אוסר:

שו"ת הרשב"א חלק א סימן קפה

שאלת כהן שהיה קורא קריאת שמע וקראוהו בתורה בבית הכנסת. רשאי הוא להפסיק ולקרות בתורה ראשון? מי הוי כשואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד משום וקדשתו או לא. תשובה אינו רשאי להפסיק

השולחן ערוך פוסק כרשב"א:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות קריאת שמע סימן סו סעיף ד

כהן שהיה קורא קריאת שמע וקראוהו לקרות בתורה, יש מי שאומר שמפסיק ויש מי שאומר שאינו מפסיק, והלכה כדבריו

אך פוסקים רבים חולקים עליו:

לבוש אורח חיים סימן סו סעיף ד

הקורא את שמע וקראו החזן לעמוד בתורה, יש אומרים שאין לו להפסיק אלא יקראו אחר, שאין זה בזיון לתורה כשמודיע הוא שהוא עומד בקריאת שמע, ויש אומרים שצריך לעמוד ולקרות בתורה לכבוד התורה מקל וחומר מכבוד הבריות ויראתם שמפסיק בשבילם, וכן נוהגין

האליה רבה מעיר על כך הערה מפתיעה:

אליה רבה סימן סו אות ז

נראה שלא יקרא עם החזן כלל

המשנה ברורה פוסק כדבריהם.

המשמעות היא שאנו מתירים לעולה לעלות אחרי שנקרא, משום כבוד התורה. העולה יעמוד בשתיקה, ויוציא את הציבור כשומע כעונה. ברם, לא כמי שמדבר על ידי שמיעתו (כפי שכתבו בעלי התוספות ביחס לקדושה – אין לעשות זאת, מפני שזה הפסק), אלא כמי שיוצא ידי חובה על ידי שמיעתו, על אף שאינו נחשב כמי שאמר את המילים. נראה שבעצם יש כאן היתר הדומה להיתר של הבור – מפני כבוד התורה וכבוד הבריות אנחנו מוותרים על הדרישה שיקרא, וסומכים על שומע כעונה להוציא את העולה ידי חובה לגמרי (ולא שייחשב כאומר, כאמור).

העלאת מספר אנשים לתורה יחד

המגן אברהם מעיר על המנהג להעלות כמה אנשים לתורה יחד בשמחת תורה:

מגן אברהם סימן תרסט

איתא בירושלמי: לא יהיו ב' קורין בתורה ... משמע דאסור לשניהם לברך, וצריך עיון, שעושין כן בשמחת תורה

האליה רבה מיישב את המנהג:

אליה רבה סימן תרסט אות יב

ותמהני, דעינתני בירושלמי שם ... אלא משום שאין שני קולות נכנסים לתוך אוזן אחת, ע"כ. הרי להדיא דאזדא לה טעמא דברכה, ומסיק משום תרי קלי ... ואם כן לדידן דחזן קורא שפיר נהגו לקרות שנים. ועוד בשמחת תורה חביבה תורה ויהי דעתייהו לשמוע כמו מגילה והלל

ראשית, אם אחד קורא והאחרים שומעים, אין בעיה שיעלו כמה יחדיו. שנית, בשמחת תורה יש התרגשות מיוחדת משמיעת קריאת התורה. הפרי מגדים אומר שעדיף שאחד יברך:

פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן תרסט

לענין ברכה על התורה כשקורין הרבה כהנים או לויים או נערים, ראוי שאחד יברך והשאר ישמעו ויצאו בברכתו המשנה ברורה (שם ס"ק יב) אומר שנכון לנהוג כפרי מגדים, ברם מעיד שישנן קהילות בהן נהוג להעלות מספר עולים יחד, וכפי שכותב ערוך השולחן:

ערוך השולחן אורח חיים סימן תרסט סעיף ב

נהגו ששנים עולין ביחד ומברכין, ואף שאינו נכון, מכל מקום מפני שמחת סיומה עושין כן



לסיכום:

העולה לתורה שאינו יודע את הקריאה

במשנה וגמרא ההנחה היא שהעולה לתורה הוא שקורא אותה בקול רם ומשמיע את עלייתו לציבור.

הגאונים והראשונים התמודדו עם השאלה – מה עושים אם ישנם אנשים בציבור שאינם יודעים לקרוא בתורה?

- א. **רב נטרונאי גאון:** מותר להעמיד חזן שיסייע לעולה, בקול או בשקט.
- ב. **הגאון** (בתשובת הגאונים): ראשית, אין בעיה עקרונית שמי שלא יודע לקרוא לעולם לא יעלה לתורה. אדרבה, אולי זה יתמרץ אותו להשקיע וללמוד. אין להשוות זאת למי שמביא ביכורים, שיש לו חובה דאורייתא לקרוא את פרשת מקרא ביכורים. למעשה, החזן יכול להקריא לעולה בלחש. אסור להם לקרוא יחד בקול, וכן העולה אינו יכול לצאת ידי חובה על ידי שמיעת קריאת החזן.
- ג. **ר"ת:** אמנם אסור לשניים לקרוא יחד. אך כשם שהתירו לעשות זאת במקרא ביכורים, כך יש לעבור על ההלכה האוסרת לקרוא יחד בכדי לאפשר לכולם לעלות לתורה (ר"ת אינו אומר שזה מותר. הוא אומר שאנו בוחרים לעבור על איסור מפני כבוד הבריות והיכולת של כולם להשתתף בקריאת התורה).

- ד. **רא"ש**: צודקים הגאונים שמי שאינו יודע לקרוא, שילמד. הבעיה היא שישנם אנשים שחושבים שהם יודעים לקרוא, אך טועים בקריאתם. לכן העולה מברך וקורא בשקט, והחזן קורא בקול. כך העולה קורא את התורה (אחרת ברכתו לבטלה), והציבור שומעים קריאה מדויקת מן החזן.
- ה. **בית יוסף לאור הזהר**: בזהר נאמר שאין לשניים לקרוא יחד. אם כך, אסור לעולה לקרוא אם החזן קורא. אמנם הרא"ש העיר שאם העולה אינו קורא ברכתו נעשית ברכה לבטלה. הבית יוסף מציע שלושה דברים: א. לדחות את דברי הרא"ש מפני דברי הזהר. ב. שהעולה יצא ידי חובתו כשומע כעונה. ג. יקרא בלחישתו, באופן שאפילו הוא עצמו לא ישמע את המילים שהוא אומר.
- יש לציין שהרמ"א אינו רואה קושיה מדברי הזהר. הוא סובר שכל עוד הציבור שומע קול אחד, אין בכך בעיה.
- ו. **מנהג רומניא** המובא בבית יוסף: החזן קורא והעולה קורא אחריו. הבית יוסף אומר שלכאורה זה פותר את כל הבעיות, לכולי עלמא, מכיוון שהקוראים אינם קוראים יחד.

הערה על עניין שומע כעונה בשיטת הבית יוסף:

ביחידה 16 עסקנו ביציאה ידי חובת הציבור על ידי קריאת העולה. שם העלנו את האפשרות שהציבור יוצאים ידי חובת השמיעה על ידי קריאתם.

כאן אנו עוסקים במשהו אחר – בכך שהעולה יצא ידי חובת קריאת התורה לציבור על ידי שמיעתו. לכאורה האופן היחיד בו ניתן להבין את הדברים הוא לפי האפשרות השלישית שהעלנו שם. המצווה היא שהציבור יתאגדו, ומישהו יקרא. הם לא בהכרח צריכים לשמוע אותו. במקרה שלנו – העולה הוא שמוציא את הציבור ידי חובת הקריאה. הוא אינו מסוגל לקרוא בעצמו, אז הוא קורא על ידי שמיעה, שהרי השומע כעונה. אמנם הציבור אינו שומע אותו, אך הוא קרא עבורם בעת שהם התאגדו.

מתוך קושיית הגרש"ז הערנו שלכאורה גם לפי הרא"ש צריכים לומר משהו מעין זה: הרא"ש אומר שעל העולה לקרוא את הפסוקים, בכדי למנוע ברכה לבטלה. אך לא מובן מה הרווחנו מכך שהעולה אומר את הפסוקים בלחש? נשוב על ההבנות – שומע כעונה של הציבור אין כאן, שהרי הציבור אינו שומע את העולה. שמיעה של הציבור אין כאן, כנ"ל.

לכאורה, על סמך ההבנה השלישית, צריכים לומר משהו מעין הדברים הקודמים: ישנה חובה שאדם יעמוד בקהל עם ויקרא בתורה, וחובה נפרדת שיהיו עשרה שישמעו את הפסוקים. אין הכרח ששני אלה ינבעו מאותו המקור. העולה לוחש לעצמו (ובהבנה השלישית של הבית יוסף – באופן שאפילו הוא לא שומע!), ובכך מקיימים את החובה הראשונה. החזן קורא באופן שהציבור שומע, ובכך מקיימים את החובה השנייה

נפקא מינות – מי שאינו יכול לקרוא או אינו יכול לראות

כאמור, הרא"ש אומר שגם אם החזן מסייע, על העולה לקרוא. ממילא הוא אומר שבור, שאינו מסוגל לקרוא את הפסוקים מתוך ספר התורה, אינו יכול לעלות לתורה.

המהרי"ל אומר שניתן להעלות לתורה את הסומא ואת הבור, מכיוון שאיננו פוסקים כרא"ש. לכאורה דבריו מתאימים להבנה של השומע כעונה שהצגנו – קריאתו נעשית על ידי שמיעת קריאת החזן, גם אם אינו רואה את התורה כלל. הוא סובר שהשומע כעונה משמעו: קיום המצווה שבדיבור על ידי שליח. הוא שומע מישהו אחר משמיע בשמו, ובכך מקיים את מצוותו.

הרב יעקב עמדין חולק על כך נחרצות. הוא אומר ש"שומע כעונה" נחשב שאמר את המילים ששמע. אך אם סומא אומר את הפסוקים ללא ראייתם, אינו מקיים בכך את הקריאה. גם הבור, הרואה את הפסוקים, אם אינו יודע כיצד האותיות שלפניו מיתרגמות למילים שהוא שומע, בסך הכל נחשב שאמר את המילים שהחזן הקריא עבורו, אך הוא לא קרא את הפסוקים, ואי אפשר לצאת ידי חובה באופן זה.

למעשה: השו"ע מחמיר. הוא אומר שיעלו לכתחילה רק את מי שהכין את הקריאה. מי שאינו יודע לקרוא, לא יעלה. כמו כן אין להעלות סומא. ועל העולה לקרוא יחד עם החזן. הרמ"א מתיר להעלות בור וסומא, ואומר שכך נהוג. אך בתיאור כיצד מתבצעת העלייה, אינו חולק על פסיקת השו"ע כדברי הרא"ש. הביאור הלכה מציע מדוע: א. הרמ"א פסק כמהרי"ל, ואינו טורח לחזור על הדברים שנית. ב. הרמ"א פוסק כמהרי"ל רק עבור הסומא והבור, אחרת הם לעולם לא יעלו לתורה. אך לכתחילה הוא סובר שיש לפסוק כרא"ש.

קראו לו לעלות לתורה באמצע קריאת שמע

המנהיג אומר שמי שבאמצע קריאת שמע, ונקרא לתורה, יעמוד ויקרא. הרשב"א חולק ואומר שאין להפסיק. השו"ע פוסק כרשב"א. הלבוש חולק, והאליה רבה מוצא פתרון – שיעלה וישמע, כך יצא שהוא קורא על ידי שומע כעונה!

העלאת מספר אנשים לתורה יחד

המגן אברהם מעיר שהמנהג להעלות מספר אנשים לתורה יחד הוא בעייתי. האליה רבה אומר שמכיוון שהם אינם קוראים בקול, אין בעיה של "תרי קלי לא משתמעו". הפרי מגדים וערוך השולחן אומרים שלא נכון שיברך יותר מאחד, אך ערים לכך שנהוג, מפני שמחת סיום התורה, שמספר עולים יברכו יחד.

ביחידה זו השלמנו את הלכות קריאת התורה שנעסוק בהם במסגרת זו, השלמנו את סדרת תפילת הציבור. ובכך אנו מניחים להלכות תפילה. בריך רחמנא דסייען! בסדרה הבאה נעבור להלכות ברכות.